

Марија ТОМИЋ
ORCID 0009-0000-9738-2946
Филозофски факултет
Универзитет у Бањој Луци

УДК 373(480+497.6)
- прегледни научни рад -
DOI: 10.5937/gufv2501009T

ТАЈНА УСПЈЕХА ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА ФИНСКЕ У ПОРЕЂЕЊУ СА ОБРАЗОВНИМ СИСТЕМОМ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

Сажетак: *Различита међународна истраживања, која се баве испитивањем образовних система широм свијета, доказују успјех Финске, чији образовни систем постиже високе резултате у области језика, математике и природних наука. Годинама уназад највише резултате на тестовима за међународну процјену ученика (ПИСА) из области образовања постижу ученици скандинавских земаља. Циљ рада је да представи начин функционисања и предности овог система, као и да укаже на евентуалне смјернице за даље усмјеравање васпитно-образовне праксе у Босни и Херцеговини. Питање успјешности образовања нације потребно је сагледати из различитих углова, укључујући анализу квалитета курикулума, компетентности наставника и организације свих васпитно-образовних активности унутар школе. Добри економски темељи су основ успјешног функционисања једног друштва, али не и једини када говоримо о ефикасном образовању. Посебан дио се односи на анализу националног курикулума за обавезну школу у Финској. Успјешни резултати ученика су резултат преданог рада свих учесника васпитно-образовног система, али и специфичне образовне политике сваке школе.*

Кључне речи: *Финска, образовни систем, ПИСА.*

Увод

За боље разумијевање успјеха финског образовног система важно је осврнути се и на не тако славну историју ове земље. Живот у Финској није увијек био пожељан, нити је образовање било на врху свјетских система као данас. Након економске кризе деведесетих година, Финска уводи промјене у васпитно-образовни систем. Главне идеје на којима се темеље промјене односе се на професионално усавршавање образовних кадрова, смањење

*marija.tomic93@hotmail.com

тестирања дјеце, те препуштање управљања стручњацима на нивоу школе. За потпуно разумијевање начина функционисања њиховог школства, неопходно је анализирати све поједине сегменте. Поред објашњења карактеристика васпитно-образовног система, важно је осврнути се на курикулум, али и компетенције наставног особља, без којих би циљеви наведени курикулумом били само идејна скица без могућности реализације. Успјешно учење, поред стварања неопходних услова, подразумева и уважавање ученикових жеља и мотивације. Код појаве било којих проблема у области школства, одмах се приступа механизмима подршке и континуираном раду на унапређењу процеса, те отклањању спорних проблема. Проналажење рјешења за различите друштвене изазове је лакше кроз добро изграђен систем образовања. Питања климатских промјена, миграције, пандемија, као и питања везана са савремену технологију, почивају на образовним изазовима. У анализи образовних постигнућа свијета све више пажње привлаче успјеси финских ученика. Циљеви образовања се првенствено односе на једнаку могућност образовања за сву дјецу, те ефикасност и квалитет. С обзиром на то да образовање представља важан фактор личног развоја, те пут ка бољој будућности, неопходно је обезбиједити исту почетну позицију за свако дијете, као и једнак приступ образовању. Развој друштва одвија се кроз генерације, што је од посебне важности за напредак сваког појединца. Вриједности које се преносе генерацијски подразумевају индивидуалне квалитете који се одражавају на напредак цијеле групе.

Карактеристике образовног система

Финска има специфичан образовни систем, који је неупоредив са осталим европским системима. Финци не желе елитизам у друштву, те константно теже да свој дјечи омогуће једнаке услове за школовање. „Стручне школе постају све популарније од гимназија јер омогућују пролаз на универзитет. У том смислу је поправљен имиџ средњег стручног образовања. За финско образовање више није важно шта се учи, већ како се учи. Можда дјелује банално, али стручно проматрано, методе рада одређују садржаје. Важан је сталан, континуиран развој, како индивидуални тако и система у цјелини” (Damjanović, 2010: 205). Док Финци раде на подизању значаја стручних школа, у Босни и Херцеговини гимназије још увијек представљају најпожељније школе. Фински образовни систем се састоји од предшколског образовања које је добровољно и траје једну годину. „Примарно образовање траје у Финској шест година (разреда) иако се у схемама које приказују обавезно школовање не исказује одвојено у односу на секундарно. То је образовање најчешће организовано у зградама које су резервисане само за наставу у првих шест година обавезног школовања, а наставу у том раздобљу обавезног школовања изводе учитељи специјализованих за примарно образовање. Ниже средње образовање траје три године и убраја се у јединствено деветогодишње обавезно школовање.

Више средње образовање траје такођер три године и остварује се у општим или стручним школама” (Matijević, 2006: 470). Основно образовање је бесплатно, те подразумијева оброке, материјале за наставу, превоз, али и уџбенике. Током средњег нивоа образовања плаћа се превоз и материјали за наставу, док се у току високог образовања плаћа све осим школарине. Управо ове разлике образовних нивоа показују и важност економске стабилности државе. Поред тога, Финска нуди кредите за студенте, али и могућност запослења, што представља кључну разлику у поређењу са образовањем у Босни и Херцеговини. Изненађујући податак је да дјеца у Финској проводе неупоредиво мање сати у школи у поређењу са вршњацима у другим земљама. Према ОЕЦД-овим подацима, то је 5,523 сата, док је просјек 6,847 (Swallow, 2011). Ови подаци су доказ да вријеме проведено у образовним институцијама не значи нужно и ефикасно усвојено знање и напредак дјете. Више пажње је потребно усмјерити на то како да, кроз принцип рационализације и економичности наставе, развијемо максимум ученичких капацитета.

Нативистичка теорија наводи да се не може свако дијете научити свему, те да се на урођене способности и таленте не може утицати школовањем. Представници ове теорије тврде да је способност за усвајање знања урођена. Фински школски систем одбацује такве поставке и изграђује равноправно друштво са високим образовањем доступним свима (Sahlberg, 2012). Финци се воде принципом осигурања примјерених радних услова који подстичу сваког ученика, те праћења индивидуалних потенцијала дјете у сврху постизања личних максимума. Без обзира на кризне периоде у историји економије Финске, образовни систем биљежи најзначајније напретке у поређењу са системима других европских земаља (Тема, 2024). Укинута су школске инспекције, стандардизовани курикулуми, класично вредновање ученика, тестови итд., али је истовремено унапређен успјех ученика (Vičanić, 2019). Главна поука је да се унапређење може постићи без радикалних захтјева према ученицима. Тестирање ученика је ограничено на нужни минимум, док је подстакнуто максимално усавршавање наставника. Општу школу похађају и ученици са препрекама у учењу на основу индивидуалних планова. Након тога се групишу у мање разреде, а тек касније у посебне школе. Циљеви за овакве ученике су у складу са њиховим могућностима, те се разликују у зависности од индивидуалних потенцијала сваког дјетета. Неке од суштинских карактеристика овог образовног система су:

„• У школама нема оцјена, ни тестова, а испити се полажу два пута годишње

• У једном разреду предају два или три наставника која се међусобно допуњују

• Одјељења су мала и дају више подршке слабијим ученицима

• Ђаци пишу шта је било добро, шта сматрају да је губљење времена и шта би требало да се побољша у наставном програму;

• Ученицима је доступан велики број практичних часова” (Macanović, 2017: 54).

Наведене карактеристике не проналазимо у образовном систему Босне и Херцеговине. У курикулуму БиХ сви тестови су стандардизовани на нивоу одјељења, што значи да сви ученици раде исти тест, без обзира на њихове индивидуалне специфичности. Једном разреду предаје један учитељ на нивоу разредне наставе, док у предметној сваки наставник предаје свој предмет. Број ученика у одјељењу је већи, а настава је осмишљена за просјечног ученика, те надарени и слабији не напредују у складу са својим способностима. Од ученика се не тражи повратна информација о квалитету наставе, нити се довољна пажња придаје часовима практичне наставе.

Тајна финског курикулума

Једна од специфичности финског курикулума је што се обнавља на сваких десет година. С обзиром на све брже друштвене промјене, образовни систем је неопходно кориговати и адаптирати насталим промјенама. Постоје три нивоа курикулума: национални, средишњи, локални и школски. Уколико постоји потреба, курикулуми се могу мијењати и чешће, а наставници се константно стручно усавршавају за израду курикулума (Damjanović, 2010). Наставници сматрају да је активан рад у школи довољан, те да домаћи задаци само одузимају значајано слободно вријеме дјеце. Исти проблем се може идентификовати и у нашем образовном систему, само што наставници имају мању слободу у кориговању реализације плана и програма. За разлику од образовних система других европских земаља, Финска избегава тестирање ученика. Једини национални испит је матура. Школа која не испуни очекиване резултате се не кажњава, него се покрећу механизми за рјешавање проблема и подршка развоју. Финска је постала земља са изузетно јаком академском заједницом, која подразумијева савјетовање у школи као пут помоћи ученицима при одабиру наставка школовања. Ученици имају могућност да бирају између усмјереног вишег образовања, општег вишег образовања и налажења посла (Matijević, 2006). Циљ програма савјетовања је управо у томе да дјецу усмјери на прави пут, те је на тај начин повећан проценат ученика са високим образовањем. Фински план и програм наглашава и важност учења страних језика. Ученици заједно са родитељима одлучују који ће језик учити као први, а који као други матерински (шведски или фински), а од трећег разреда уче енглески, док у четвртном најчешће уче њемачки. На овај начин до краја основне школе сва дјеца на солидном нивоу владају са три језика, што им олакшава будуће академско школовање.

Финци већ на предшколском узрасту посебну пажњу посвећују процјени сваког дјетета. Према смјерницама националног курикулума (Sahlberg, 2012), наглашава се потреба прилагођавања сваком дјетету и његовим индивидуалним потребама. Начин на који се дјеца играју,

истражују или се баве умјетношћу открива много о њиховом карактеру и особинама. Примарни циљ раног васпитања и образовања темељи се на подстицању дјете на судјеловање у свакодневном животу, као и на развоју њихове самосталности и комуникације са другом дјецом. Предшколски период је доба у ком дијете треба да постане равноправан члан заједнице, као и да развије вјештине социјализације. За правилан развој дјетета неопходна је стална интеракција дјетета са васпитачем и васпитача са родитељима. За стварање адекватног темеља за наставак школовања, неопходно је да се дјетету већ од раног узраста омогуће прилике за истраживање окружења.

„Национални курикулум дефинише пет међусобно повезаних подручја компетенција:

- размишљање и учење
- културна компетенција
- интеракција и самоизражавање
- брига о себи и вођење свакодневног живота
- вишејезичност

и компетенција у информатици” (Vinceković, 2020: 14).

ПИСА тестирање се спроводи од двехиљадите године, сваке три године, када се процјењују образовна достигнућа ученика у области математике, науке и читања. Босна и Херцеговина је по први пут учествовала у ПИСА тестирању 2018. године, заједно са више од пола милиона 15-годишњака из 79 земаља. Резултати су објављени 2019. године у Сарајеву, а БиХ је заузела 62. мјесто. У поређењу са вршњацима из земаља ОЕЦД-а, дјеца у БиХ су за три године школовања иза својих вршњака (UNICEF, 2019). Према резултатима из исте године, Финска се налазила међу најуспјешнијим земљама на свијету. Многе критике образовања у БиХ се односе на методе рада, некомпетентан наставни кадар, недовољно материјалних средстава, фокус на репродукцији знања и видљивим националним идеологијама (Ibrahimović, 2015).

Наставници у финским школама

Један од разлога због којих је фински образовни систем тако успјешан јесте пажљив одабир наставника. На учитељским факултетима је велики број заинтересованих кандидата, међутим, студије упише само 700 најбољих. Пријемни испит се састоји од двије фазе. Прва се односи на процјену резултата остварених током претходног школовања, као и ваншколских активности. Друга фаза подразумијева демонстрацију комуникацијских вјештина, интервју, као и процјену мотива за одабир занимања (Sahlberg, 2012). У Босни и Херцеговини не постоји велики интерес за учитељске факултете, због чега критеријуми за упис нису у складу са стандардима какви постоје у Финској. Друштвени положај просветних радника није задовољавајући, те млади све више избјегавају

посао у просвјети као свој животни позив. Једно национално истраживање, у којем је учествовало око 1,300 Финаца старости од 15 до 74 године, имало је за циљ да испита да ли занимање партнера утиче на одлуку да се започне веза. Испитаници су на списку од 30 занимања изабрали пет која би вољели да има њихов брачни партнер. Најпожељније занимање за супругу било је учитељица, а за супруга лекар и ветеринар. Учитељ је заузео треће мјесто. Укупно 35% испитаника ставило је наставничко занимање међу пет најпожељнијих (Sahlberg, 2012). Из наведеног истраживања јасно је колико Финци високо вреднују наставничка занимања, што позитивно утиче и на професионални избор младих Финаца.

„Дефинисање темеља за образовање одређује национални одбор, а локална школа има аутономију у изради изведбених верзија курикулума. Велику пажњу привлачи слобода избора садржаја и одређивања фонда наставних часова за планиране активности. Највише наставних часова се улаже у наставу материнског језика и страних језика 33%” (Vičanić, 2019: 7). Посебна посвећеност настави језика доприноси развоју компетенција које дјеца омогућавају брзо прилагођавање друштвеним промјенама и бољу припремљеност за живот у савременом друштву. У Босни и Херцеговини настава се реализује различито у односу на ентитет, с обзиром на то да је организација другачија у Републици Српској у односу на Федерацију Босне и Херцеговине. У ФБИХ образовање је уређено у сваком поједином кантону од стране Федералног министарства образовања и науке (Domović i sar., 2011). Управљање образовањем у Републици Српској је централизовано, те су све надлежности на нивоу ентитета уређене од стране Министарства просвјете и културе Републике Српске. На ниову цијеле државе настава се тренутно реализује према 12 наставних планова и програма (Каро, 2012).

„По питању евалуације рада Финска је укинула инспекцију, те евалуацију пребацила на локалну заједницу. Свака школа мора једном у три године спровести програм евалуације (преко упитника), и општини о томе доставити извјештај. Неке школе континуирано прикупљају материјал, а неке само у последњих три или шест мјесеци прије вредновања. Подаци се прикупљају од ученика, родитеља и наставника и потом анализирају” (Damjanović, 2010: 222). Учитељи и наставници имају слободу при одабиру метода поучавања које примјењују за остварење циљева учења и поучавања. По питању евалуације рада школа, Босна и Херцеговина нема довољно развијене системе за прикупљање повратних информација од стране ученика и родитеља. Родитељи најчешће немају увид у квалитет реализације наставног часа који похађају њихова дјеца.

Образовање наставника се реализује на једанаест универзитета, док се стручно образовање реализује у пет стручних школа (OECD, 2003). Учитељска професија је у Финској најпопуларнији избор професије, те врло мали постотак, око 10% пријављених студената буде изабрано. Иако је наставнички позив веома пожељан, све чешћа истраживања наводе да га студенти перципирају као тежак и одговоран посао који није адекватно плаћен (Vizek-Vidović i sar., 2005). Уколико поредимо наставничке

професије у Финској са другим земљама Европе, јасно је да Финци имају много више критеријуме за одабир наставног кадра. Често је случај да није довољно само успјешно завршити општу вишу средњу школу и положити строгу матуру, него сви успјешни приступници морају посједовати комуникацијска и висока постигнућа, позитивне особине, изванредне комуникацијске вјештине, те оно најважније – преданост наставничком раду (Bičanić, 2019: 12). С обзиром на то да је улога наставника кључна у дјечијем развоју, јасно је зашто Финци постављају високе стандарде при одабиру кандидата за наставничке позиве.

Закључак

На основу детаљне анализе образовног система Финске, јасно је да се поједини сегменти могу примјенити и на унапређење образовног система других земаља. Карактеристике финског уређења су по многим аспектима специфичне. Доказани успјеси финских ученика представљају примјер добро осмишљеног курикулума, изузетних компетенција наставног кадра, али и посебних способности ученика свих узраста. Учионица представља простор слободе у ком се дјеца осјећају прихваћено и мотивисано, што директно утиче на њихову мотивацију и жељу за учењем. Изостављање стандардних тестова омогућава ученицима усвајање знања без притиска и стреса. Улога наставника је унапређена у мотиватора и особу која треба да подстиче индивидуални темпо учења, те да организује простор и методе рада у циљу олакшавања процеса усвајања знања. Дјеци је првенствено омогућено да сагледају значај градива које уче како би имали развијену унутрашњу мотивацију и жељу за учењем. Далеко мањи број сати проведених у школи повећава продуктивност и концентрацију, те самим тим доводи до бољих резултата. Оптимизација времена и добро осмишљен курикулум омогућава искориштавање максималних дјечијих потенцијала за минимално вријеме проведено у образовној установи. Већина специфичности образовног система Финске може да буде узор за креирање и унапређење васпитно-образовног система осталих земаља.

Литература

1. Bičanić, D. (2019). *Sustavi obrazovanja u Finskoj i usporedba s hrvatskim obrazovnim sustavom*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.
2. Vinceković, L. (2020). *Opće odrednice finskog odgojno-obrazovnog sustava*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
3. Vizek Vidović, V., Vlahović-Štetić, V., Pavin, T., Rijavec, M., Miljević-Ridički, R., Žižak, A. (2005). *Cjeloživotno obrazovanje učitelja i nastavnika: Višestruke perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
4. Damjanović, R. (2010). *Finski obrazovni sustav. Metodčki ogledi*, 17(1–2), 201–224.

5. Domović, V. (2011). *Europsko obrazovanje: koncept i perspektive iz pet zemalja*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Ibrahimović, N. (2022). *Kome treba ovakva škola*. Res Publica.
7. Kapo, M. (2012). *Nacionalizam i obrazovanje: Studija slučaja Bosna i Hercegovina*. Sarajevo: Fond otvoreno društvo Bosna i Hercegovina.
8. Macanović, N. (2017). Uspješni obrazovni sistemi u svijetu, *Svarog*, 14, 47–60.
9. Matijević, M. (2006). Ocjenjivanje u finskoj obaveznoj školi. *Odgojne znanosti*, 8(2), 469–495.
10. OECD (2003). *Attracting, developing and retaining effective teachers: Country background report for Finland*. 04.07.2025. Retrieved from https://gpseducation.oecd.org/Content/ProjectsMaterial/TeacherPolicy/TeacherPolicy_CBR_FIN.pdf
11. Sahlberg, P. (2012). *Lekcije iz Finske: Što svijet može naučiti iz obrazovne promjene u Finskoj*. Zagreb: Školska knjiga.
12. Swallow, D. (2011). *Culture shock! A survival guide to Customs and Etiquette: Finland*. Tarrytown, NY: Marshall Cavendish Editions.
13. Tema, A. (2024). *Sličnosti i razlike između obrazovanja u BiH i obrazovanja u Finskoj*. Travnik: Edukacijski fakultet.

Marija Tomić

THE SECRET OF THE SUCCESS OF FINLAND'S EDUCATION SYSTEM IN COMPARISON WITH THE EDUCATION SYSTEM OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: *Various international studies examining educational systems around the world prove the success of Finland, whose educational system achieves high results in the fields of language, mathematics and natural sciences. Years ago, students from Scandinavian countries achieved the highest results on tests for international student assessment (PISA). The aim of the paper is to present the way this system functions and its advantages, as well as to point out possible guidelines for the further direction of educational practice in the Balkan countries. The question of the success of the nation's education needs to be viewed from different social angles, including the economic statute, politics and other segments of the state system. Good economic foundations are the basis for the successful functioning of a society, but not the only one when we talk about efficient education. A special part refers to the analysis of the national curriculum for compulsory school. In addition to the characteristics of the educational system, the paper also analyzes the role and competencies of teachers in Finnish schools. The successful results of the students are the result of the dedicated work of all participants in the educational system, but also the specific educational policy of each school.*

Keywords: *Finland, education system, PISA.*

Примљено: 7. 1. 2025. године.
Одобрено за штампу: 21. 3. 2025. године.